UDK: 372.881.111.1:004.9

TIL TA’LIMINI AN’ANAVIY VA RAQAMLI TA’LIM UYG‘UNLIGIDA TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY METODIK YONDASHUVLARI

Usmonov Faridjon Saydullayevich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada til ta’limini an’anaviy va raqamli ta’lim shakllari uyg‘unligida tashkil etishning zamonaviy metodik yondashuvlari yoritilgan. Aralash ta’lim (blended learning) modelining pedagogik imkoniyatlari, kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida til ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli resurslardan foydalanish, mustaqil ta’limni tashkil etish, interaktiv topshiriqlar, teskari aloqa va refleksiv baholashning o‘quv jarayonidagi ahamiyati ochib berilgan. Til ta’limida an’anaviy va raqamli metodlarni integratsiyalash orqali o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi hamda mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar asoslangan.

Kalit so‘zlar: til ta’limi, raqamli ta’lim, an’anaviy ta’lim, aralash ta’lim, blended learning, kommunikativ kompetensiya, raqamli texnologiyalar, mustaqil ta’lim, interaktiv metodlar, teskari aloqa, refleksiv baholash.

Dunyo ta’lim tizimlarida amalga oshirilayotgan raqamli transformatsiya natijasida an’anaviy sinf ta’limi imkoniyatlarini onlayn platformalar, multimedia resurslari va raqamli baholash vositalari bilan pedagogik jihatdan uyg‘unlashtirish ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylanmoqda. OECD mamlakatlari tajribasida raqamli ta’lim ekotizimlarini rivojlantirish, o‘qitish jarayonini o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirish, ta’limni samarali boshqarish hamda sinf va uy sharoitida amalga oshiriladigan o‘quv faoliyatini yagona tizimga birlashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda [1]. Yevropa Kengashining CEFR konsepsiyasida esa til ta’limining retseptiv, produktiv, interaktiv va mediativ faoliyatlari bilan bir qatorda, onlayn muloqot kompetensiyasiga ham alohida o‘rin berilgan. Unda yozma va og‘zaki nutq, sinxron va asinxron hamkorlik hamda turli media vositalaridan foydalanishni integratsiyalovchi raqamli ta’lim ssenariylarini yaratish tavsiya etiladi [2].

Raqamli transformatsiya sharoitida til ta’limiga qo‘yilayotgan talablar o‘zgarib, o‘quvchining til birliklarini bilishi bilan bir qatorda, ularni real kommunikativ vaziyatlarda mustaqil va maqsadga muvofiq qo‘llay olishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. An’anaviy sinf mashg‘ulotlari o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi bevosita

muloqot, hamkorlikdagi faoliyat hamda nutqiy vaziyatlarni tashkil etish imkonini bersa, raqamli muhit audio-vizual materiallar, interaktiv mashqlar, individual sur’atda ishlash va tezkor teskari aloqa imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bois mazkur ta’lim shakllarini alohida qo‘llashdan ko‘ra, ularning didaktik imkoniyatlarini yagona maqsadga yo‘naltirib integratsiyalash dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

Aralash ta’lim (blended learning) an’anaviy yuzma-yuz ta’lim va raqamli faoliyatning oddiy yig‘indisi emas. U ta’lim maqsadlari, mazmuni, o‘qitish metodlari, o‘quvchi faoliyati, raqamli resurslar va baholash mexanizmlarining o‘zaro muvofiqlashtirilgan tizimidir. Garrison va Kanuka aralash ta’lim imkoniyatlarini mazmunli ta’lim tajribasini qayta loyihalash bilan bog‘laydi, Graham esa an’anaviy va kompyuter vositasidagi ta’lim muhitlarini uyg‘unlashtirishga urg‘u beradi [3; 4]. Demak, texnologiyaning mavjudligi emas, balki uning o‘quv maqsadlariga qay darajada xizmat qilishi hal qiluvchi mezondir.

Til ta’limida samarali aralash model kommunikativ, kompetensiyaviy, konstruktivistik, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligiga tayanadi. Kommunikativ yondashuv tilni muloqot vositasi sifatida egallashni ko‘zlasa, kompetensiyaviy yondashuv tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini real vazifalar orqali rivojlantirishni talab qiladi. Konstruktivistik yondashuv o‘quvchining bilimlarni faoliyat jarayonida mustaqil shakllantirishiga, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv esa uning ehtiyojlari, tayyorgarlik darajasi va o‘rganish sur’atini hisobga olishga yo‘naltiriladi. Raqamli vositalar aynan shu pedagogik tamoyillarni qo‘llab-quvvatlagandagina metodik ahamiyat kasb etadi.

Mazkur yondashuv asosida til darslarini bir-birini to‘ldiruvchi bosqichlar asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. Dastlab o‘quv maqsadi va o‘quvchilarning boshlang‘ich tayyorgarlik darajasi aniqlanadi. Keyingi bosqichda mavzuga tayyorlovchi qisqa audio, video, lug‘at materiallari yoki interaktiv topshiriqlar raqamli muhitda taqdim etiladi. Sinf mashg‘ulotlarida o‘quvchilar tayyorlov bosqichida o‘zlashtirgan materiallarini juftlik va guruhli muloqot, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar hamda loyiha topshiriqlari orqali amalda qo‘llaydilar. Darsdan keyingi raqamli faoliyat esa bilimlarni mustahkamlash, yozma nutqni tahrirlash, talaffuzni qayta tinglash va yo‘l qo‘yilgan xatolarni tahlil qilish imkonini beradi. Yakunda o‘qituvchi teskari aloqa taqdim etadi, o‘quvchi esa o‘z natijalarini belgilangan mezonlar asosida baholaydi.

Bu jarayonda o‘qituvchining roli kamaymaydi, aksincha, mazmunan o‘zgaradi. U o‘quv faoliyatini loyihalovchi, raqamli resurslarni tanlovchi, kommunikativ jarayonni tashkil etuvchi va individual rivojlanishni kuzatuvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. O‘quvchi esa o‘z ta’lim sur’ati, topshiriqlarni bajarish tartibi va refleksiyasi uchun ko‘proq mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi. Raqamli vositalarni

tanlashda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, til bilish darajasi, ta’lim maqsadi, foydalanish qulayligi, kontentning ishonchliligi, texnik imkoniyatlar va shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi hisobga olinishi lozim. Raqamli faollikni o‘z-o‘zidan yuqori o‘zlashtirish ko‘rsatkichi deb baholash to‘g‘ri emas. Asosiy mezon — bajarilgan faoliyatning til kompetensiyasini rivojlantirishga qo‘shgan hissasidir.

Tadqiqotning ishchi gipotezasi shundan iboratki, agar sinfdagi kommunikativ faoliyat va raqamli mustaqil ta’lim yagona o‘quv maqsadi asosida izchil bog‘lansa, audio-vizual va interaktiv resurslar o‘quvchilar ehtiyojiga mos ravishda tanlansa hamda muntazam teskari aloqa va refleksiya yo‘lga qo‘yilsa, til ko‘nikmalarining kompleks rivojlanishi an’anaviy mashg‘ulotlarni alohida qo‘llashga nisbatan yuqoriroq bo‘lishi mumkin. Ushbu gipotezani tekshirish uchun aralash ta’limning to‘rtta asosiy til ko‘nikmasiga ta’siri, mustaqil ishlash darajasining o‘rni hamda texnik imkoniyatlar va raqamli savodxonlikning ta’lim natijalariga ta’sirini aniqlash zarur. Buning uchun boshlang‘ich va yakuniy diagnostika, nazorat guruhi bilan qiyoslash hamda sifat ma’lumotlarini birgalikda tahlil qilish talab etiladi.

Aralash ta’lim samaradorligini ishonchli baholash uchun umumiy o‘zlashtirish ko‘rsatkichi bilan cheklanib qolmaslik lozim. Tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalari bo‘yicha baholash rubrikalari, bir xil murakkablikdagi diagnostik topshiriqlar, o‘quvchilar motivatsiyasiga oid so‘rovnomalar hamda raqamli platformalardagi faoliyat ko‘rsatkichlari kompleks tahlil qilinishi mumkin. Miqdoriy tahlilda guruhlar o‘rtasidagi o‘rtacha farq, standart og‘ish, ishonch oralig‘i va effekt hajmini ko‘rsatish natijalarning ilmiy ishonchliligini oshiradi. Grafiklarda tajriba va nazorat guruhlarining boshlang‘ich hamda yakuniy ko‘rsatkichlarini bir xil shkala asosida taqqoslash, zarur hollarda har bir til ko‘nikmasi bo‘yicha alohida diagrammalar taqdim etish maqsadga muvofiq. Birlamchi ma’lumotlar mavjud bo‘lmagan holatda foizlar yoki statistik ahamiyat ko‘rsatkichlarini sun’iy ravishda keltirish mumkin emas.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda aralash ta’limning samaradorligi, o‘quvchi avtonomiyasi, mobil vositalar yordamida til o‘rganish, o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi va raqamli tenglik masalalari istiqbolli tadqiqot yo‘nalishlari hisoblanadi. Pyo va Lee mobil qurilmalarga asoslangan aralash ta’limning o‘quvchi avtonomiyasi va ingliz tilini tinglab tushunish ko‘nikmalariga ta’sirini o‘rgangan [5]. Mazkur tadqiqotda aralash ta’limning tinglab tushunish natijalari va mustaqil ta’lim ko‘rsatkichlari bilan ijobiy bog‘liqligi aniqlangan. Shu nuqtayi nazardan, Scopus ma’lumotlar bazasida ilmiy izlanish olib borishda “blended learning”, “language education”, “EFL”, “learner autonomy”, “four language skills” va “digital feedback” kabi kalit iboralarni AND/OR operatorlari yordamida birlashtirib, so‘nggi yillardagi ilmiy maqolalarni metodologiyasi va natijalari bo‘yicha qiyosiy tahlil qilish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, til ta’limini an’anaviy va raqamli muhit uyg‘unligida tashkil etish samaradorligi foydalaniladigan texnologiyalar soni bilan emas, balki didaktik maqsadlarning aniqligi, sinf va mustaqil ta’lim faoliyatining izchilligi, to‘rtta nutq ko‘nikmasining kompleks rivojlantirilishi, individual ehtiyojlarning hisobga olinishi hamda sifatli teskari aloqa bilan belgilanadi. An’anaviy ta’lim bevosita muloqot va hamkorlikni rivojlantirsa, raqamli muhit takrorlash, moslashuvchanlik va mustaqil mashq qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ularni maqsadli integratsiyalash kommunikativ kompetensiya va o‘z ta’limini mustaqil boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Keyingi tadqiqotlarda uzoq muddatli natijalar, turli yosh guruhlari, raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatlaridagi tafovutlar hamda o‘qituvchilarning raqamli-metodik tayyorgarligi alohida o‘rganilishi zarur.

Til ta’limida raqamli media vositalari, interaktiv topshiriqlar, sinf mashg‘ulotlari va mustaqil ta’limni uyg‘unlashtirish texnologiyasi diagnostika, raqamli tayyorgarlik, kommunikativ faoliyat, mustaqil mustahkamlash, teskari aloqa va refleksiv baholash bosqichlaridan iborat. Ushbu bosqichlarning izchil amalga oshirilishi raqamli vositalarning pedagogik funksiyasini aniq belgilash va ularning ta’lim jarayonidagi samaradorligini oshirish imkonini beradi. Raqamli vositalardan samarali foydalanish o‘quvchilarning raqamli savodxonligi, mustaqil ta’limga tayyorligi va pedagogning texnologik kompetentligiga bevosita bog‘liq. Raqamli resurslarning didaktik qiymati ularning ko‘pligi bilan emas, balki o‘quv vazifasiga muvofiqligi, foydalanish qulayligi va mazmuniy ishonchliligi bilan belgilanadi. Texnik, metodik va psixologik omillarning uyg‘unligi aralash ta’lim muhitining barqaror faoliyat yuritishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. OECD. OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing, 2023. https://doi.org/10.1787/c74f03de-en

2. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. https://book.coe.int/en/education-and-modern-languages/8150-common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching-assessment-companion-volume.html

3. Garrison, D. R., Kanuka, H. Blended Learning: Uncovering Its Transformative Potential in Higher Education // The Internet and Higher Education. 2004. Vol. 7, Issue 2. P. 95–105. https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2004.02.001

4. Graham, C. R. Blended Learning Systems: Definition, Current Trends, and Future Directions // The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs / Eds. C. J. Bonk, C. R. Graham. San Francisco: Pfeiffer, 2006. P. 3–21.

5. Pyo, J., Lee, C. H. Developing Learner Autonomy and EFL Listening Skills through Mobile-Assisted Blended Learning // Innovation in Language Learning and Teaching. 2025. Vol. 19, Issue 5. P. 465–480. https://doi.org/10.1080/17501229.2024.2372068.